

TÜRK DÜNYASINDA DEMOKRASİYİ ANLAMAYA GİRİŞ (Kazakistan Merkezli Bir Çözümleme)

İkbal VURUCU

Özet

Türk dünyasında bağımsız devletleri olan ülkeler otoriter bir siyasi sistemden çıkmışlardır. Demokratik kurum ve mekanizmalar oluşmamıştır. Bağımsızlık sonrası ise hızla yeni dünya sistemine uyum sağlamak için demokratik yapıyı kabul etmişler uygulama alanına sokmuşlardır. Fakat buradaki uygulamaların özümsemiş bir demokratik kültürden ziyade biçimsel – ritüellerden ibarettir. Yeni bağımsız bu devletlerden demokratik bir devlet uygulaması beklemek yanlıştır. Demokrasinin varolması için zorunlu bazı sosyal ve kültürel şartlar gereklidir. Bunlar sağlanmadan demokrasinin tam olarak yerleşmesi mümkün değildir. Bu çalışmada Kazakistan eksenli olarak Türk dünyasında demokrasinin imkanları tartışılacaktır. Türk dünyası gerekli toplumsal, ekonomik koşulları sağlamak yolundadır ve dolayısıyla bunun zorluklarıyla başbağadır.

Anahtar kelimeler: Türk Dünyası, Kazakistan, demokrasi, milliyetçilik,

The Entrance into Democracy Comprehension in Turkish World: an Analysis Originating from Kazakhstan

Abstract

The countries having independent states in the Turkish World had come from an authoritarian political system. Democratic foundation and mechanism hadn't been formed. Nevertheless after winning the independence, they had accepted the democratic structure to provide concordance and had tried to apply it. But the practices here consist of stylistic rituals more than an assimilated democratic culture. To exist of democracy, some social and cultural conditions are required. It is impossible to establish completely of democracy without providing these situations. In this study, the possibility of democracy will be discussed in the Turkish World originating from Kazakhstan. The Turkish World is on the way of providing the necessary social and economic conditions, so it comes face to face with difficulties of that.

Key words: Turkish World, democracy, nationalism, Kazakhstan.

Kavram ve Metot Hakkında

Demokrasi, Milliyetçilik, Ulusal Devlet, Sivil Toplum gibi kavramları, olguları ve bunların birbirleriyle olan bağlantılarını değerlendirirken, konular hakkında isabetli teşhisler de bulunabilmek için metodolojik hassasiyetler taşımamız gerekir. Sosyoloji, mensubu bulunduğumuz toplumları ve olaylarını inceler. Sosyolojinin Batıda ortaya çıkışı ve gelişme koşulları Batı toplumlarının karşılaştığı sorunlar ve bu sorunlara çözüm bulma amacını güder. Bu sebeple sosyoloji tarihsel ve toplumsal olarak tekil bir nitelik arz eder. Sorunlar ve elbette çözüm teknikleri, ortaya çıktığı zaman ve mekanın koşullarıyla tahdittir. Sosyolojik bilgi ve genel olarak kültür bilimleri her zaman ve uzamda geçerli bilgi ortaya koymazlar. Toplumların ve sorunlarının değişmesine bağlı olarak bilgilerimizin özellikleri ve işlevleri de değişir. Demokrasi ve sivil toplum kavramsallaştırması, bunların ortaya çıktığı toplumların ilişkiler ağındaki konumu, işlevleri, önem ve öncelikleri sadece o toplumda yani batıda bir anlam ifade eder. Mesela ulus devlet, demokrasi, sivil toplum vb. tanımlamalar gerek kavramsal gerekse nesnel olarak batıdaki gerçeklerle örtüşmektedir. Batının devlet, toplum, şehir-köy örgütlenmesi, dünya görüşü, yaşam biçimleri Doğu toplumları ile aynı nesnel karşılıklarda örtüşmez. Devlet ve toplum her iki dünyalarda da farklı iç dinamiklerden neşet eder. Her türlü bilgi unsuru, kavramlaştırma, sorunların sınıflandırılması ve kullanılacak yöntem, model o bilginin üretildiği toplumun toplumsal ilişkilerinin ortaya çıkardığı sorunlar çerçevesinde inşa edilir. Bu sebeple sivil toplum, demokrasi, devlet, laiklik v.b toplumsal ilişkinin işlevleri sürecinde teşekkül eden olgular bütün içerikleriyle, başka sosyo-kültürel ortama teşmil edilmesi yeni sorunların kaynağı olur. Hiçbir sorun ve çözümü kendi zaman ve mekân bağlamından soyutlanarak başka zaman ve mekânlarla uyarlanmamalıdır. Bu sebeple irdelenen kavram ve olgular, Türkiye eksenli ele alınacağına, Türk toplumu ve Türk tarihi, araştırma nesnemizin ana referans kaynağını oluşturmalıdır. Böylece “bilgiden eşyaya değil de eşyadan bilgiye” gidilmiş olacaktır.

Giriş

Demokrasinin tanımı, işlevi, yapısı üzerine yapılan çalışmalar genellikle devlet merkezli bir çözümlenmeye başvururlar. Son yıllarda yapılan demokrasi konulu çalışmalarda ise göze çarpan bir söylem olarak, çok kültürlülüğün demokrasinin olması olmazı olarak nitelendirilmesidir. Bütün farklı demokrasi görüşleri, öznelerin devletle olan ilişkilerinin amaca bağlı olarak kurumsallaşmasını içerir. Demokrasi, devlet iktidarındaki erkin kullanılması, yönlendirilmesiyle ilgili edimler iken bunun önemli bir unsuru olan sivil toplum mekanizması, bu erkin kullanılması, çalıştırılması, etkinleştirilmesi yönündeki araçsallıktır. Bir devlet yönetim tekniği olarak demokrasi, varlığını sağlayan

parlamento, hukuk gibi kurumların yanında; bu kurumların işlevselliği için gereken koşulları yaratan partiler, kuruluşlar, dernekler, vakıflar, sendikalar gibi sivil toplum örgütleridir. Bu sivil toplum örgütlerinin, kendi içindeki güçleri, güçlerini kullandıkları biçimleri, devlet karşısındaki konumları, diğer kurum ve kuruluşlarla ilişkilerindeki özerklik\bağımsızlık dereceleri demokrasinin kurumsallaşmasında ve işlevinde belirleyici rol oynamaktadır.

Türk dünyası büyük ölçüde otoriter bir imparatorluk bakiyesi üzerine var olmuştur. Bireysellik, özgür irade, sivil toplum, demokrasi vb. olgular Sovyet toplumlarında olmayan veya zayıf bir şekilde tebellür eden değerlerdir. Demokrasi toplumsal ve kültürel yapıya içkin bir sistemdir. Bireyselliği kültürel örüntüde bariz olan yapıda işlevli kazanır. Cemaat ilişkilerinin güçlü olduğu toplumlarda nüfuz edememektedir. Bu sebeple Türk topluluklarının cemaatçi nitelikleri göz önüne bulundurulduğunda demokrasi sorunu daha somut görünür hale kazanmaktadır. Demokrasi bir başka sorun olarak da çok-kültürcü karakterinde görünmektedir. Bu iki sorun alanı Türk dünyasında demokrasinin anlaşılmasında başat rol oynamaktadır.

Demokrasinin doğup geliştiği ve çeşitlendiği coğrafya olarak kabul edilen Avrupa ve ABD’de demokrasinin görünürlüğü ile Batı-dışı, modernleşmek için uğraşan, batıcı ideolojik kimliklere sahip ülkelerin demokrasi ve sivil toplum örgütleri ile olan müteakabiliyet ilişkilerinde bariz bir farklılık ve özgünlük mevcuttur. Sağlıklı bir analiz için bu kavramlar ve değerlerin batıda ifade ettiği ilişkiler-işlevler örüntüsünün tezahür ettiği biçimdeki durumun tespiti, diğer ülkelerdeki yapının eleştirel olarak değerlendirilmesini sağlayacaktır. Bu sebeple amacımız demokrasinin ortaya çıktığı tarihsel, sosyo-kültürel ve ekonomik koşulların tespiti; ulusal devlet ve demokrasi arasında olan ve olması gereken ilişkilerin sağlıklı bir tespitinin sağlanabilmesi; bu ekseninde demokrasinin bugüne ışık tutacak dinamiklerini anlamak ve tahlilini gerçekleştirmeyi sağlayacak vasıflarının tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu merkezde de Türk Dünyasında demokrasinin anlaşılması için gerekli anlamlar evreninin ortaya konulması sağlanacaktır. Böylece bu kısa çalışma, demokrasinin Türk Dünyası nokta-i nazarından yapılacak tüm değerlendirmelerde göz önünde bulundurulması gereken nirengi noktalarının ortaya çıkarılması ve vurgulanması gibi bir işlevi yerine getirecektir.

1. Demokrasinin Tarihsel ve Sosyo-politik Temeli

M.Ö. asırda Yunanca’da “demos” halk , “kratos” iktidar anlamına gelmiştir. Halkın yönetime katılmasını ifade eder. Sadece yurttaşlar bu hakkı kullanırdı. Yurttaş ise otuz yaşın üstündeki hür erkeklerdi. Kadınlar, köleler, yabancılar, yurttaş sayılmazdı ve yurttaşlık doğuştan kazanılırdı. Görüldüğü

demokrasi, aslında halkın, çoğunluğun değil, belli bir cinsiyet, soy, statü ve sınıftakilerin idaresidir yani belli bir azınlığın. Tarihsel ve antropolojik çalışmalar göstermektedir ki iktidar olgusunun mevcut olduğu her yer de azınlıklar çoğunlukları yönetmiştir. Bu ilke bugünde geçerliliğini korumaktadır. Çoğunluğun yönetimi kavramı ise bir olgu değil, mevcut nesnel gerçekliğin kavramların efsunliliğine dayanarak zihinlerde meşrulaştırma çabasıdır. Fakat anlam ve karşıladığı durum arasındaki uçurum göz ardı edilerek günümüzün halk – iktidar ilişkisine de teşmil edilmekte ve bu mütekabiliyet ilişkisinden doğan sorunların merkezine konumlandırılmaktadır (“halkın yönetimi”, “çoğunluğun yönetimi” gibi büyüleyici sözlerle idealize edilerek dokunulmazlık zırhı geçirilen demokrasinin reel alanda bir diktatörlük olarak bile gözlemlenebileceği konusunda ilginç bir diyalog için bkz. Dahl, 1993: 285-293).

M.Ö. 4. asırda bu iktidar biçiminin uygulandığı Yunan siteleri Makedon işgaliyle ortadan kalktı. Yüzyıllar sonra Batı Avrupa’da modern devletlerin tecessümüyle birlikte bu kavram tekrar tedavüle girdi. Fakat modern devletin ortaya çıktığı sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi şartlar eski Yunan döneminden bir başkalık arz ediyordu. Dahl’ın “ilk demokratik dönüşüm” olarak adlandırdığı Yunan sitelerinde uygulandığını söylediği “bir çokluk tarafından yönetilme düşünce ve pratiği” (1993: 1) “ikinci demokratik dönüşüm” le demokrasi fikri ulusal devlet formunda tekrar somutlaşmıştı. Ona göre, “bu dönüşüm tümüyle yeni bir siyasal kurumlar kümesine yol açmıştı. Bu kurumlar bütünü olarak anılan demokrasidir” (1993: 2). Demokrasi kavramının karşılık geldiği ilişkiler sisteminin bu denli farklı algılandığı bir durumda iki bin yıl öncesinin kavramının kullanılması modern imgesel anlamlandırma sürecindeki ideolojik / Avrupa – merkezci yaklaşımın ne ölçüde kültürel-zihinsel referanslarda kodlandığını gösterir. Kent-devlet ile ulusal devlet arasındaki iki bin yıllık zaman dilimi Avrupa’nın sadece etnik-dini dönüşüm / yeniden üretimini değil sosyo-politik ve kültürel / ekonomik yaşam alanları / koşullarının tamamen değiştiği bir dönemdir. Dünyayı anlamlandırma koordinatlarının referans kaynağı olan din / Hıristiyanlık da sekülerizasyon sürecinin başladığı aşamada yeni örgütlenme biçimleri ve beraberinde gelen seküler / laik bir “Dünya” anlayışına seküler bir geçmişten tarihsel kültürel kökler yaratmak, kurgulamak antik dönemden modern döneme uzanan, kurulmaya çalışılan zihinsel bütünlüğün bir ifadesidir.

Bu dışlayıcı / sınırlandırıcı ideolojik tutum modern batı medeniyetinin oluşumunda batı-dışı kültürel oluşumların etkisinin yadsınmasıyla da örtüşmektedir. Bunları vurgulamadaki amaç modern toplumsal kültürel şekillenimlerdeki oluşturuca dinamikleri anlamaktır. Bu eksenden hareketle her toplumun kendi özgül, tarihsel / kültürel referansları doğrultusunda toplumsal ilişkiler ağını anlamak, göstermek ve batıdan model almaya çalıştığı kurumların

işlevini, bu işlevlerin işlerliğini sağlayan ana dinamiklerine öykünen ülkelerde ve toplumlarda izlemektir. Böylece aynı / benzer işlevi kendi toplumsal-kültürel yapısında doğuran, işleyen kodların harekete geçirilmesini sağlayabilir.¹

Kendinden öncekinden ontolojik, epistemolojik ve aksiyolojik olarak tamamen farklı ve ayrı bir durumun yaratıldığı değişim demek olan modernizm (bkz.: Hocoğlu, 1995), somut olarak gözlemlenebilen başat iki olguya dayanır. Bunlar ulusal devlet ve sanayileşmedir ki modern dünyanın asli, birincil önemdeki unsurlarıdır. Diğer kategoriler, demokrasi de bunlardan biridir, tali, ikincil önemdedir. Yani demokrasi bu rahim / zeminde tecessüm etmiştir. Demokrasinin hâsıl olabilmesi için gerekli olan şart sanayileşmedir, toplumun millet olarak örgütlenmesidir, ulusal devlet mekanizmasıdır.

Modern toplum, mevcut sosyo-kültürel yapıdaki sosyal, kültürel, ekonomik, toplumsal açıdan büyük bir dönüşüm neticesinde hâsıl olmuştur. Bu büyük dönüşümün motoru ise sanayileşme olmuştur. Çünkü, “Demokratik toplumlar aynı zamanda sanayi toplumlarıdır... Sanayileşmenin belirli bir eşik değere ulaşması durumunda, demokrasi, geniş kitlelerde önüne geçilmez bir eğilim hâsıl etmektedir. Bu şartın sağlanmaması durumunda, demokrasi, en fazlasından şekli bir davranış olmaktadır” (Hocoğlu, 1995: 38). Sanayileşmenin zorunlu sonuçlarından olan ve kentleşme ve kentleşmenin beraberinde getirdiği bireyselleşme, eğitim, rasyonelleşme gibi nitelikler toplumsal ve kültürel yeniden üretimin dışsal etkileşim faktörleridir.

Pre-modern dönemde Avrupa’da devletsizlik söz konusudur. Devletin varlığının ulusal devletin teşekkülüyle başlatılması genel olarak kabul edilen modern bir görüştür. Modern devletten önceki iktidar tiplerinde bireyle iktidar arasında mütekabiliyet ilişkisi söz konusu değildir. Birey, mensubu bulunduğu cemaatin sahip olduğu kimlik içinde varlık / anlam kazanmaktadır. Şahsiyetinin bilincinde olmayan bireyin yer aldığı cemaatte birincil ilişkiler geçerlidir. Akrabalık ilişkilerinin ve dini\manevi değerlerin belirleyici olduğu, dayanışmacı toplum tipi olan pre-modern toplumda erki elinde bulunduranlar feodallerdir. Halk-tebaa feodalın malıdır, köle statusündedir. Ortaçağ feodal toplum yapısında devlet olmadığı için doğal olarak halk yönetiminden de söz edilemez. Modern devletin teşekkülünün ilk aşaması olarak addedebileceğimiz monarşiler ise güç ve meşruiyetlerini Tanrı’dan alan mutlak güç sahipleri olan krallardır.

¹ Yani bizde Batı tarzı örgütlenen, örgütlenmekle kalmayıp aynı ideolojik fikri yapıyı da devşiren siyasi partilerin “acaba neden bizim partilerimiz Avrupa’da ki partilerin sosyal-politik işlevi gibi çalışmadığı” yönündeki şikâyetlerin, bu partilerin doğduğu sosyo-kültürel ve ekonomik ihtiyaç alanının, bizdeki benzeri toplum dinamiklerimiz ve ihtiyaçlarımızın doğrultusunda ortaya çıkmadıkları gerçeğinde arayabiliriz.

Demokrasi, halkın kendi iradesini yönetimde yansıtan, siyasi yönetime katılan, yönetimdekileri etkileyen karar verme mekanizmasına siyasi parti, sendika, sivil toplum örgütleri, vs katılan ve katılınmasını sağlayan bir yönetim tekniğidir. Siyasi katılıma psikolojik, siyasi ve sosyal motifler belirleyici olmaktadır. Ayrıca toplumun sosyal norm ve kültürel değerleri, tarihsel dünya görüşleri, dinleri siyasi katılıma çok boyutlu olarak etki göstermektedir (geniş bilgi için bkz.: Tatar, 2001: 93–160). Modern paradigma çerçevesinde genel olarak kabul gören görüş, demokrasinin işlevsel bir yapı olarak bu işlevselliğini sürdürebilmesi için ulusal devlet formuna bağlı, birey yurttaşlardan oluşmuş millet temelli bir türdeşliğe ihtiyaç duyduğudur.

Milli bütünleşmenin demokrasinin ön şartı olduğunu belirten Gözler, aksi halde demokrasinin mümkün olmadığına vurgu yapar. Ona göre, “bütünleşmek demek bir bakıma demokratikleşmek” demektir (Gözler, 1998: 30). Sosyo-politik bütünsellik temelinde demokrasi ile milli devlet, millet ve milliyetçilik olguları arasında içsel bir mütakabiliyet bağıntısı mevcuttur. Milliyetçilikle demokrasi ikiz kardeştir biri ötekini zorunlu olarak ortaya çıkarır, diyen Türköne milliyetçiliğin vazgeçilemez düsturu olan “milli hâkimiyet” söyleminin önemini şöyle serimler “milli hâkimiyet tezi özünde hem milliyetçi hem de demokratik bir tezdur. Yani halk iradesini, birbirinden farklı, birbirine düşman, farklı kutuplarda yaşayan, farklı uçlarda yaşayan insanlar değil, homojen bir topluluğa, bir ortak iradeye, bir ortak irade sergileyebilecek insan topluluğuna dayandırılırsa o zaman milliyetçilik demokrasiyi gerektirir” (1997: 236). Hocaoglu ise, “modern milliyetçilik, ulus devletin özünü oluşturan Devlet ile Toplum arasındaki bağı kompakt şekilde Milli Asabiye üzerine inşa eden bir siyasi davranış tipidir” demektedir (1996: 18). Milliyetçilik tarihsel, öznel bir olgudur. Toplumların özgün kültürel gelişim dinamikleri, modernleşme süreçleri ve bu süreçlerde karşılaştıkları sorunlar, milliyetçiliğin özgünlüğünü, tekilliğini, tarihselliğini oluşturur. Demokrasi ile milliyetçilik arasındaki münasebet ve etkileşimin sıklığı / yoğunluğu mesabesinde de milliyetçilik demokrasiye bu özgünlük rengini katar.

Milliyetçilik ve demokrasinin birbirlerine karşıt, düşman olduklarına dair yaygın bir kanı vardır, oysa Ghia Nodia “Milliyetçilik ve Demokrasi” isimli çalışmasında “milliyetçilik fikrinin Demokrasi fikri olmadan var olmasının imkânsız olduğunu ve demokrasinin millet olmadan hiçbir zaman varolamayacağını” aksiyomundan hareketle “bu ikisinin adeta anlaşılması güç bir evlilikte olduğu gibi birbirlerinden ayrı yapamayan, fakat neredeyse aralarında sürekli bir gerilim olan bir çift gibi birbirlerine bağlanmışlardır” benzetmesinde bulunur (1998: 103). Demokrasinin özünde, meşruluğunu yönettiği kişilerin rızasından alan “halk egemenliği” olduğu, bu genel prensibinde halkın gerçekte neler istediğini sağlayan mekanizmalar olan demokratik yöntemlerden ayırt edilmesi gerektiği üzerinde durur (1998: 104).

Milliyetçilik ile demokrasi arasında gerekli ve olumlu bir bağlantı olduğunu ileri süren Nodio, “hoşumuza gitsin veya gitmesin, demokratik yönetim biçiminin siyasi birimlerini temin etmiş olan tarihsel güç milliyetçiliktir.” diyerek, “millet kararının “biz vatandaşlar” kavramının bir diğer adı olduğunu” belirtir (1998: 105). “Demokrasi için gerekli olan siyasi insicam, millet olarak kabul edilen insanlar varolmadıkça gerçekleştirilemeyeceği” gerçeğine rağmen milliyetçiliğin önemini, varlığını inkâr ederek olumsuzlama çalışmalarının sebebini “rasyonelliğe ideal bir örnek olduğu farz edilen demokratik teşebbüsün, kaçınılmaz bir biçimde rasyonel olmayan bir temele oturduğunu itiraf etmek istememekten kaynaklanmaktadır” (1998: 106) tespitinde bulunur.

“ Demokrasinin kendi içinde yeşeren ama tedricen kendisini ortadan kaldırmayı hedefleyen yönelimlere karşı tavrı” noktasında demokrasinin halkın çoğunluğunun yönetimi olduğu yönündeki tanımı tartışma konusudur. Yayla, kuramsal ve kâğıt üzerinde çok çekici görünen bu yaklaşımın “sağlıklı bir demokrasinin kurulmasına yeterli olmayacak kadar eksik ve fazla abartıldığında bizzat demokrasiyi tahrip edecek kadar yanılıcı” olduğunu vurgular (2001: 32). Demokrasinin sosyolojik zemini olarak millet olgusunu kabul etmeyen Yayla, bireyi önceleyen klasik liberal tavrı takınır. Ona göre: “Halk –millet adıyla anılan sosyal bütünler, bireyler ve aileler kadar somut varlıklar değildir. Birey ve aileden halka ve millete doğru uzandıkça soyutluk derecesi artar. Bundan dolayı halkın –milletin iradesinin – eğer böyle bir şey varsa – teşhis etmek açığa çıkarmak kolay değildir. Halk- millet dediğimiz varlık, aynı şeyleri düşünen aynı şeylere inanan aynı şeyleri tercih eden monolitik bir bütün teşkil etmez. Aslında halk-millet dediğimizde, pratik olarak, o bütünleri değil, bütünü belirli parçalarını kastederiz. Demokrasilerde halk-millet iradesi olduğu söylenen şey, mecburen, belli bir anda ve belli bir konuda, halkın-milletin muayyen bir istikamette düşünmekte olan çoğunluğunun iradesidir. Hatta bu irade, halkın çoğunluğunun da değil, seçmenlerin, çoğu zaman sadece seçimlere katılan seçmenlerin çoğunluğunun iradesidir. Bundan dolayı, demokrasilerde egemen olan halkın iradesi değil, halkın belli bir kesiminin iradesidir. Buna birde, yönetim dediğimiz şeyin, doğası gereği, azınlığın çoğunluğa şu veya bu ölçüde hükmetmesi olduğunu eklersek demokrasinin bir çoğunluk yönetimi olmadığı açıkça ortaya çıkar” (2001: 32-33).

Yukarıda belirttiğimiz gibi, demokrasinin bütün yönetim biçimleri gibi azınlığın çoğunluğu yönetmesi olarak sabitleyen Yayla, demokrasiyi, hak ve özgürlükleri kurumlaştıran ve bu kurumlaştırma vasıtasıyla halkın yönetim katları üzerinde etkili olmasını ve onu denetlemesini sağlayan bir siyasi yönetim biçimi (2001: 33) olarak tanımlamaktadır.

Popper ise kim yönetmeli sorusu yerine “siyasal kurumları nasıl örgütleyelim ki kötü ya da yeteneksiz yöneticilerin çok fazla zarar vermeleri önlenebilsin” diye sorgulayın, der (Popper, 1994.cilt 1, 123). Ona göre,

demokratik siyaset gerçekte sadece, tiranlığın engellenmesine yönelik mekanizmaların kurumsallaştırılması anlamına gelmekte ve “çoğunluğun yönetmesinin gerekliliği” şeklindeki düşüncelerin hayata geçmesinin neredeyse imkânsız olduğunu belirtir. “Demokrasi teorisi çoğunluk yönetmeli ilkesine dayanmaz; genel seçimler ve temsili hükümet gibi demokratik denetimin türlü eşitlikçi yöntemleri, daha çok tiranlığa karşı yaygın geleneksel güvensizlik karşısında, tiranlığı önleme bakımından hayli etkili ve iyice denenmiş, her zaman düzeltilmeye açık olan ve hatta kendi düzeltmeleri için metotlar gösteren, garantilerden başka bir şey sayılmaması gerekir” (Popper, 1994. cilt 1, 27).

Demokrasi doğduğu, yeşerdiği ve gerçek anlamda bir “halk idaresi” nin vukuu bulduğu kurumlar kümesi ve “kurumlaşmış iktidar tipi” olan “ulusal devlet” formunda bir anlam kazanmıştır. Ulusal devlet, ulus ve milliyetçilik demokrasinin içinde anlam kazanıp işlevselleştiği varlık evreni, ontolojik ve epistemolojik evrenidir. Güçlü bir demokrasi fikrinin nemalandığı bu üç olgu hâlihazır da demokrasi için en uygun üç bağlamdır. “Ulusal devletlerin doğuşunun bir sonucu olarak on yedinci yüzyıldan itibaren demokrasi fikrinin, mekânı kent devletinden ulusal devlete aktarılmamış olsaydı, uygulamada herhangi bir geleceği olamazdı” (Dahl, 1993: 272). Ulusal devletin demokrasi ile olan bağlantısı karşılıklı zorunluluk ilişkisi niteliğindedir. Demokrasinin gelecekteki durumu hakkındaki bir değerlendirmesinde J.Habermas şu görüşleri dile getirmektedir: “Milli devlet kendi işlevlerini ve hareket alanını kaybettikçe ve milletler üstü alanda bu işlevlerin muadilleri tesis edilmedikçe (bir ülke içindeki vatandaşlara siyasi sisteme ve içtimai hayat şartlarına nüfuz etme imkânı sağlayan) demokratik kurum ve prosedürlerin içi boşalmakta bunlar işlemez hale gelmektedir” (Habermas, 2002: 32).

Ulusal devletlerin meşruiyet kaynakları ilahi değil dünyevidir. Bu da “millet” tir. Ulusal devletin meşruiyetini sağlayan milleti oluşturan bütün birey-yurttaşların temsil mekanizmalarıyla öz iradelerini kullanmaları sonucu gerçekleşir. Modern ulusal devletin diğer devlet modellerinden ayırt edici vasıflarından biri olarak demokrasinin ana sorunsalını yöneten-yönetilen ilişkisi oluşturur. Tarih boyunca bütün siyasi sistemlerde bu düalite mevcudiyetini göstermiştir. Yönetilen her zaman geniş toplum yani halk olmakla birlikte yönetici kimi zaman bir kişi kimi zamanda bir grup olmuştur. Ulusal devlet ile birlikte siyasi erkin kurumları, meşruiyet kaynağı, ideolojisi, otorite-iktidar tabanı köklü bir dönüşüm geçirmiştir. Ulusal devletin birey – yurttaşlığı temelinde herkesin birbiriyle soyut bir hukuki –siyasi eşitliğe sahip olduğu yani türdeş bir toplumda “demokrasi” işlerlik kazanmaktadır.

“ 20.yüzyılda demokratikleşen milli devlete paralel olarak medeni ve milli bir kimlik oluştu. Bu kimlik demokratik devletin hem gereği hem de sonucuydu. Demokratik anayasal devletin meşruiyeti temin eden gücü siyasi

topluluğun kolektif bir kimliğini gerektirir. Hür bir siyasi sistem vatandaşların aidiyet bilincine muhtaçtır. Demokratik kaideler ve çoğunluk süreçleri ancak kolektif bir kimlik mevcut olduğunda yaratıcı bir biçimde şekillendirilebilir” (Koçdemir, 2004: 333).

Konuyla bağlantılı olarak “çok kültürcülük” yaklaşımları da demokrasinin toplumsal zemininde farklı bir yapı öngörmektedir. Genel olarak temel argüman, çok kültürlülüğün demokrasinin var olması için bir zorunluluk taşıdığı iddiasıdır. Post-modernist ve küreselleşmeci söylemler, ulusal devletin öldüğünü, artık çok kültürlü bir toplum modelinin tek kültürlü toplumun yerini aldığını belirtmektedirler ve buna bağlı olarak ta ulus üstü olarak yeniden formatlanan bir devlet modeli, her alanda ve platformda her soruna çözüm yolu olarak “çok amaçlı” dile getirilir olmuştur. Çok kültürcülük kısaca şu argümana dayanır: Küreselleşmenin sebep olduğu büyük değişimlerin sonucunda farklılıklar kamusal alanda görünürlük talep etmektedirler. Yani farklı yaşam biçimine sahip kişiler, etnik, dini, kültürel, cinsel grupların artık büyük grup aidiyetleri zayıflamış, kendi farklılık \ kimliklerini özgür bir biçimde oluşturmak, yaşatmak, geliştirmek, yaymak talepleriyle ortaya çıkmışlardır. Toplum, hak ve sorumlulukların eşit-birey yurttaşlar statüsüne bağlı olarak değil, grup aidiyeti temelinde dağıtılmış olduğu bir ekseninde yeniden örgütlenmelidir. İdeal bir demokrasinin, meşruiyet kaynağı ve toplumsal dayanağı da çok kültürcü bir yapılanmadır.

“ Ulus devletler bitiyor mu yoksa yeni mi başlıyor?” adlı yazısında konuya değinen Hocaoglu şu noktayı vurgulamaktadır: “Demokrasi bir siyaset tekniği olarak yönetilenler ile yönetenler arasındaki bir problem olmak durumundadır. Bu durumda, yönetilenlerin, yani ‘büyük kitlenin’, mümkün olduğu nisbette homojen bir kitle olması icap etmektedir; zira aksi takdirde, yani Büyük Kitle’nin heterojen olması durumunda siyaset, ‘halk’ ile ‘yönetenler’ arasındaki bir problem olmaktan çıkmakta, parçalanmış toplumun kendi içinde bir hükümlanlık mücadelesine dönüşmektedir. Daha açık bir ifadeyle, demokrasi, mahiyeti gereği, ‘homojen bir halk’ ile ‘yöneticiler’ arasındaki problemler örgüsünün çözüm tekniğidir; şayet ülkede ‘birden fazla halk’ varsa, problem, halklar arasındaki üstünlük mücadelesine dönüşmektedir ki bu da demokrasinin halledebileceği bir problem olmaktan çıkmaktadır” (2002: 280–1; güçlü argümanlarla desteklenen bir başka görüş için bkz: Dahl, 1993: 322–335).

Toplum ve sorunları adına, ama toplumun tarihsel ve durumsal boyutundan uzak kavramlaştırmalarla sorun tespiti ve çözüm teklifi yapmak rasyonel \bilimsel bir tutum değildir. Toplumun demokrasi sorunlarını çok-kültürcülük ekseninde ele almak ve etnik, dini, mezhepsel, cinsel düzeye

indirgemek, somut-olgusal olarak gözlem dışı olan bir kavramlaştırma çalışması ve anakronik bir tutumdur.*

2. Türk Dünyası'nda Demokrasiyi Anlamaya Giriş

Sosyo-kültürel yapısının çoğulcu bir karakter göstermesi, ekonomik açıdan diğer Türk Cumhuriyetlerine göre ileri bir seviyede olması, siyasi açıdan istikrarlı bir özellik sergilemesi gibi nedenlerle konumunuzu Kazakistan örneğinde değerlendireceğiz. Böylece Türk dünyasının temel sorun alanlarıyla demokrasinin varlık koşulları arasında örtüşen ve örtüşmeyen çizgileri tespit ederek, Türk dünyasında demokrasi konusunun anlaşılmasında araçsal bir rol oynayacaktır.

Türk dünyasının mütebariz toplumsal ve kültürel yapısı çok kültürlülük zemininde tecessüm etmektedir. Bağımsız Kazakistan'la birlikte siyasi nitelikli fakat toplumsal ve kültürel yansıması açısından çok önemli simgesel anlamı bulunan iki uygulama gerçekleştirilmiştir. Bunlar devletin ismi ve devletin bağımsızlık sembolü olan bayraktır. SSCB'nin dağılmasına bağlı olarak uluslararası arenada tanınarak bağımsızlığını kazanan Kazak Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte ilim dünyasında pek dikkat edilmeyen bir isim değiştirme işlemi gerçekleştirilmiştir. Bu sembolik anlamı çok mühim olan değiştirilme Devlet'in adıdır. Sovyet Cumhuriyetleri içinde adı "Kazak Cumhuriyeti" olan bu siyasi yapı bağımsızlıkla birlikte bir paradoks olarak da algılanabilecek şekilde adını "Kazakistan Cumhuriyeti" olarak değiştirmiştir. Paradokstur çünkü Sovyet politikaları neticesinde zorlamalı ve yapay bir şekilde kurgulanan ve dönemin Kazak elitince de büyük destek gören ulus devletleşme sürecine uygun olarak istimal edilen "Kazak" adı nihayetinde bu adlandırılmaya uygun bir ortam bulduğunda, bilinçli bir şekilde tercih edilen değişimle önemli kimlik politikalarına göz kırpyordu. Yani Kazak kimliği zeminin de kurulan

* "Etnik\kültürel azınlıkların haklarının insan haklarını korumaya yönelik düzenleme ve önlemlerle çözümlenebileceği görüşü hiçbir biçimde ikna edici değildir. Çünkü bireysel insan haklarının ardında bulunan anlayış, tüm insanların ortak gereksinimlere sahip olduğudur. Oysa kültürel\etnik topluluklar {azınlıklar} söz konusu olduğunda, daha geniş topluluğun {çoğunluk üyelerinin} üzerinde hemfikir olabileceği ortak gereksinimler bulmak güçleşmekte, hatta kimi zaman azınlık temsilcilerinin kendi aralarında bile ortak gereksinimler konusunda bir anlaşmaya varmaları mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla çağdaş demokrasiler bireysel hakların yanı sıra, topluluk haklarının geliştirilmesi ve güçlendirilmesi yönünde çabada bulunurken, bunun bir etnik tuzağa dönüşmesi sakıncasına, başka bir anlatımla modern toplumun cemaatleşmesi tehlikesine karşı da duyarlı olmalıdır (Üstel, 1999: 32-33).

Cumhuriyet bağımsızlık sonrası tahavvülatı coğrafi bir zeminde gerçekleşmiştir. Böylece bağımsızlığın şevk ve heyecanıyla sosyolojik gerçekliğe aykırı hareket ederek yılların sömürge politikalarının bir nevi intikamının (!) alınmasının koşulları oluşmuşsa da bu ilk politik kararlar itidalin işareti verilmiştir. Çok kültürlü mevcut yapıyla bir devlet ideolojisi ve toplumsal ilişkiler örüntüsün oluşturulması yeğlenmiştir. Bu bilinçli politikanın bir diğer önemli anlamı ise genel olarak ulusal devletlerde görülen ve özellikle yeni kurulan ulus devletlerin belirleyici vasfı olarak tebarüz eden homojen bir toplum ve kültür yaratma tasavvurundan uzak durulmuş olması ve bu çeşitlilik ekseninde bir ulus devletin yapılandırılacağına karar verilmiş olmasıdır. Yani salt etnik kaynaklı bir devlet yapılanmasına karşı teritoryal merkezli bir yapılanma ilk aşamada tercih edilmiştir.

Bugün Kazakistan'da resmi olarak 130'un üzerinde etno-kültürel kümenin varlığı kabul edilmiştir ve her etnik küme kendi ana dilinde şartlar sağlandığı ölçüde eğitim alabilmektedir. Bu şartlardan kastedilen demografik uygunluktur. Ülkede 80 Özbek, 14 Uygur, 3 Tacik okulu eğitim vermekte ve bu okullarda on binden fazla öğrenci bulunmaktadır (Akanbay, 2005). Bazı aydın grupları tarafından bu okullar bireyler toplumsal ve siyasal süreçlere katılımın önünde olumsuz bir işlev gördükleri gerekçesiyle eleştiriye uğramaktadır. Eleştiri bizzat ana dilde eğitim yapılmasına değil fakat ana okul döneminde ana dilde ondan sonraki süreçte ise Kazak dilinde olması talep edilmektedir. Böylece Kazak dilinin devlet dili olarak kullanım alanı ve işlevselliği genişlemiş olacak; bu bireyler devlet dilini kullanamamaktan kaynaklanacak toplumsal ve siyasal mobilizasyon önünde bir engel olmayacaktır.

Etnik dağılımın oranına ters olarak Rusçanın kullanımı Kazaklarda dâhil bütün etnik kümeler arasında çok yüksektir. Rusçanın Sovyetlerden beri resmi dil olgusunun dışında halklar arasındaki anlaşma ve iletişim dili statüsünü gayri resmi olarak sürdürmüş bağımsızlıkla birlikte resmi statü kazanmıştır. Kazakçanın kendi ülkesindeki bu tali konumu siyasi, bilimsel, kültürel işlevini edilgen kılmıştır. Bu durum Rusçanın kullanım alanının geniş olmasına neden olmuştur. Dolayısıyla Kazakistan'da çıkarılan 1400'den fazla gazetenin 580'i Rus, 514'ü Rus-Kazak, 80'den fazlası Rus, Kazak ve başka dillerde çıkarılmaktadır. 300'den fazla olan dergilerin 140'ı Rus, 64'ü Rus-Kazak ve diğer dillerde çıkmaktadır. 82 televizyon ve radyonun 4'ü Rus, 55 i Rus-Kazak, 21 i diğer dillerde çıkmaktadır (Künkocayev, 2004). Bu rakamlar değişmekle birlikte değişmeyen gerçek kitle iletişim araçlarında Rusça yoğun bir kullanım işlevine sahiptir. Hükümetler devlet dili olarak Kazak dilinin gelişmesi ve genişlemesi için özel kanunlarla televizyon ve radyolarda zorunlu Kazak dili kullanımını belli bir süre zorunlu kılmışsa da izlenme ve dinleme vakitlerinin az olduğu vakitlerde bu kanuni zorunluluk uygulanmaktadır.

Kazakistan’da çok kültürlülük olgusu bütün resmi ve özel kurum ve kuruluşlarca kabul edilmekle birlikte çok kültürlülük kavramının kavranmasında terminolojik sorunlar sık olarak tartışma gündemi oluşturmaktadır. Yaygın olarak “köp ultiplik-çok milletlilik” kavramı çeşitli alanlarda kullanılmakla birlikte milli bir devlet olarak kurulan Kazakistan’ın batı ülkelerindeki muadilleriyle kıyaslanarak çok milletli bir milli devletin olamayacağı üzerinde durulmaktadır. “Millet” kavramının sosyolojik içeriği göz önünde bulundurularak Kazakistan’da ki kültürel kümelerin millet değil etnik azınlık-grup olduğu belirtilerek kavram sorunu tartışılmaktadır. Bu eksende etnik olarak % 58’nin Kazak, dini açıdan da % 80’nin Müslüman olduğu bir ülkede tek çoğunluk Kazaklardır. Diğer halklar önceki rejimler tarafından zorla göç ettirilmiş gruplar olmakla birlikte bu toplumsal gruplar artık “bizim gerçeğimizdir” ve bu gerçekler üzerinde politikalarının belirlendiği vurgulanmaktadır. Devletin barındırdığı nüfusun sadece yarından biraz fazlasını teşkil eden Kazakların bir milli devlet olarak Kazakistan’a kültürel rengini vermiş olması tarihsel referanslarla desteklenmektedir. Yüzlerce yıllık Kazak memleketi olan bu topraklar üzerinde sadece Kazakların bir milli devlet kurabileceği meşruiyet temelidir (böyle bir tartışma için bkz.: Nısanbayev, 2002: 42–75). Bu hak vericilik üzerinden Kazakların diğer azınlıklara Sovyetler döneminde verilmemiş kültürel hak ve özgürlüklerin verilmiş olması demokratik-hukuk devleti olmanın bir yansıması olarak övünç vesilesi olmaktadır. Milli bir devlet olarak Kazakistan’ın etnik-merkezli yapısından dil-merkezli bir siyasi-ideolojik yapının yerleşmesi türdeş bir toplum olunması için teklif edilmektedir (bu iddiayı sürekli gündeme getiren bir entelektüel olan Azimbay Gali’nin fikirleri için bkz: Gali, 2004).

Kazakistan’ın etnik ilişkiler bağlamında çok-kültürcülük politikasının toplumsal planda somutlaşması “dil” vasıtasıyla tahakkuk etmektedir. Çok kültürlülüğün özneli olarak farklılıkların kendi iç grup bütünlüklerinin önemli ölçüde belirleyicisi dil olarak tezahür etmektedir. Çünkü bu grupların toplumsal yaşam içinde oluşturulmuş ortak simgesel kodların tamamı Sovyetlerden sirayet eden ilişki ve etkileşim kalıplarıdır. Bu sebeple etnik ilişkilerin ülkenin sosyo-kültürel varlığına bağlı istikrarlı bir süreklilik sağlanması devletin bütün etnik unsurlarının onanması noktasında dile gösterilen özgürlük alanı olarak yansımaktadır. Bağımsızlıkla birlikte modern bir ulus devletin kurulması ve buna bağlı bir ulusal kimliğin inşası Kazak dili ve Rusçanın işlevselliği ile sosyal konumu arasındaki gizil mücadeleye dayanmaktadır. Kazak ulusal devleti doğal bir süreç olarak Kazakçanın ulusal ve devlet dili olması gerçeğine vurgu yaparken ülkedeki sosyal, kültürel, etnik, dini, ekonomik, sınıfsal farklılıkları aşarak bir sosyal etkileşim ve iletişim dili olan Rusçanın da varlığı ve etkisi göz ardı edilememektedir. Kazakistan’ın mevcut dil politikasının merkezinde Kazakçanın gerek devletin bütün kurum ve kuruluşlarında gerekse toplumsal yaşamdaki kullanım alanının genişletilmesi ve itibarının kazanılması için savaşım vardır. Bununla birlikte Rusça da anayasal alanda etnik gruplar arası iletişim dili

ve Kazakçayla birlikte eş değerde bir statü kazanmıştır. Diğer dillerde bu iki merkez dilin toplumsal ağırlığı ve gizil hegemonik mücadele unsuru olmadığı gibi, eğitim dili olma, öğrenme, öğretme, kitle iletişim araçlarında kullanımı gibi geniş bir serbestiyet alanı çizilmiştir. Bugün gelinen noktada dil mücadelesi Kazakça lehine bir değişim / gelişme göstermektedir. Bunda özellikle Rus ve diğer gayri Kazak nüfusun önemli derecede ülkeyi terk etmeleri, bürokrasinin Kazaklaştırılmasına bağlı olarak Kazakçanın kullanım alanının, işlevselliğinin artması, Kazakça eğitim veren okulların sayısındaki artışın etkisini görebiliriz. Ayrıca Nazarbayev her etnik gruptan önce Kazakların ana dilini öğrenmeleri ve saygı duymalarını sürekli dile getirerek bugünden ziyade uzun vadede bir hedef olarak konuyu ele almaktadır.

Bireysellik cemaat yapıları karşısında ikincil bir değerdedir. Milli iradeye göre “Ru” ve “cüz” bilinci ve aidiyeti hala toplumsal ilişkilerin belirlenmesinde etkinliğini sürdürmektedir. Siyasi mobilizasyonda da bireysel kabiliyet ve eğitimden ziyade bu yerel dayanışma odakları belirleyicidir. Bu yerel dayanışma ilişkilerindeki canlılığın kaynaklarını Stalin döneminde izlenen sosyal ve demografik politikalarda bulabiliriz. Kazakların büyük bir bölümü Stalin döneminde 1930’lu yıllarda devlet gücüyle zorla yerleşik hayata geçirilmişlerdir. Yabancı oldukları ve tarihsel kültürel kodlarında olumsuz bir yer almış olan yerleşik yaşam biçimine geçirilmiş olmaları bu kültüre ve yaşam biçimine ait sosyal ve kültürel karakterin korunmasını da beraberinde getirmişti. Toplumsal yapıdaki ekonomik üretim etkinliği, karşılıklı ilişki örüntüsü, kurumlar biçimsel açıdan değişse de göçebeliliğin zihinsel bilinç durumu ve buna bağlı kültürel anlamlar evreni güçlü bir şekilde varlığını korumuştur. Yani günlük yaşama pratiklerinde göçebelikten kalma toplumsal ve kültürel örüntünün, düşünüş ve davranış kodlarının çok güçlü bir şekilde korunduğu görülecektir. Bir örnekle somutlaştıracak olursak Ru ve Cüz dayanışmasının vermiş olduğu normlar hala evlilik kurumunun ve toplumsal statünün belirlenmesinde belirleyici etkisini bütün canlılığıyla sürdürmektedir. Kazakistan’ın büyük şehirlerine rağmen göçebe niteliklerinin korunması, Kazakların çok önemli bir oranının kırsal alanda yaşamını sürdürmesinden kaynaklanmaktadır. Sovyetler döneminde Kazaklar hayvancılık ve çiftçiliğin dışındaki ekonomik etkinliklerde seyrek olarak yer almışlardır. Kentleşme ise Rus ve diğer topluluklar tekelinde olmuştur. Buda Kazakların sosyal ve kültürel mobilizasyonunu olumsuz yönde etkileyen bir faktör olmuştur.

Bugün demokrasinin önemli unsurlarından bir olarak görülen sivil toplumun ve örgütlerinin varlığı demokrasinin yeşerdiği tarihsel, kültürel ve sosyal koşullar göz önünde bulundurulduğunda –yukarıda ele alınmıştır– olmazsa olmaz bir koşulu değil fakat demokratik kurumların işlerlik kazanmasında önemli bir etkidir. Çünkü sivil toplum sadece özgürlüklerin tecessüm ettiği bir alan değil bununla birlikte özgürlüklerin kısıtlandığı bir

eylem alanı niteliği de sergiler.² Sivillik Demokrasinin bir rüknü değildir, ancak, kemale ermesi için mutlaka elzem bir şarttır, diyen Hocaoğlu, Demokrasinin temel hassalarını şu şekilde özetler: A- iktidarın, siyasetin bir tek meşruiyet ve güç kaynağı vardır ve bu da bizzat toplumdur. İktidara toplumun haricinde, üstünde veya yanında altında ona amir ve\veya başka hiçbir güç ve merci yoktur. B- Devlet ile toplumun arasındaki etkileşimin yönü yukarıdan aşağıya yani Devletten topluma doğru değil toplumdan Devlete doğrudur. Yani toplumsal değişim-dönüşümlerde Devlet pasif Toplum aktiftir. Devlet Toplumu değiştirmez ve yönlendirmez, Toplum Devleti değiştirir ve yönlendirir. C- bir ülkenin demokrat olabilmesi için “bir dil” “bir halk” olması gerekir ki buda kısaca “ulus-devlet” demektir. Demokrasi ulus-devlet için caridir. D- siyasi erk bu monoblok kitle yani Toplum tarafından tayin edilir. Siyasetin “asil” aktörü bizzat Toplumdur yani halk’tır. Siyasetçi halk’ın vekilidir. E- kendilerine vekâleten siyasi erk verilmiş olanlar, bu vekâleti veren asillere karşı sorumludur. Bu sorumluluk soyut değil somut, gerçek, müeyyidesi olan bir sorumluluktur. Bunun içinde siyaset mekanizmasının işleyişi toplum tarafından kontrol ve murakabe edilir. Bu ameliye siyasilerin halka karşı sorumluluğunun gerçek sorumluluk olmasının teminatıdır. Hocaoğlu, sivillik Demokrasinin için bir şart olduğunu Demokrasinin olgunlaşması için en gerekli kurum olduğunu vurgular. Olgunlaşmadan kastedilen doğrudan-demokrasidir. Sivillik, Demokrasinin kemale ermesi için kesin bir şart olan, toplumsal demokratik bilinçlenmenin sosyal örgütlenme tarzıdır. Sivillik devlet gücünü eline tutan, kendisini devletle özdeşleştirerek Devlet adına hükmeden sistem kurum-kurumlar ile hesaplaşmak zorunda olmayı gerektirir. Bir toplumun gerçek anlamda demokrat olması demek olan sivilleşme, en kâmil formuna, ancak bütün alt yapısı ile birlikte tahakkuk etmiş bir sanayi toplumunda ulaşabilmektedir (Hocaoğlu, 1997).

SSCB sosyalist bir devlet olarak, devleti birey hak ve hukukuna önceleyen bir mekanizma geliştirmiştir. Bireyin ve toplumun bütün etkinlik alanlarında devlet erkinin mutlak tahakkümü söz konusudur. Bunun meşruiyeti de devletin güçlü ideolojik aygıtları vasıtasıyla temin edilmiştir. Bu açıdan SSCB’de ki sivil toplum örgütlerinin bütün işlevi devletin varlığı ve sürekliliğinin sağlanması noktasında bir işlev üstlenmiştir. Yani SSCB’de ki sivil toplum örgütleri ile modern batılı bağlamındaki sivil toplum örgütleri gerek biçim gerekse anlam içeriği örtüşmeyen bir özgüllüğe mütealliktir. Bağımsız bir örgütlenme, amaç, gönüllük hukuki olarak tasavvur edilmişse de özde devletin ideolojik örüntüsüne, siyasi hedef ve ilkelerine sıkıca bağımlı bir

² Hırvatistan somut örneğinden yola çıkarak, demokrasiye geçiş sürecindeki ülkelerde, bazı koşullar altında sivil toplumun nasıl reform ve demokratikleşme karşıtı bir çehre kazanabileceğinin gösterildiği önemli bir çalışma için bkz.: Erözden, 2005.

denetim düzeneği oluşturulmuştur. Bizim açımızdan bu noktada önemli olan sivil toplumun varlığının en önemli göstergesi olarak işlevselliğini işler kılan unsurlar olarak sivil toplum örgütlerinin siyasi erkten bağımsız değil onunla özdeş ve tahakkümünün sürekli kılan bir varlığa sahip olmasıdır. Devletin ideolojisini ve tahakküm alanını bireyler seviyesine kadar bağımlı kılmak gibi bir işlev yerine getirmiştir. Devlette hukukun değil yöneticilerin üstünlüğü, inisiyatifi ve dinsel bir mahiyet kazanan beşeri ideolojisi esas olmuştur (Özbekistan Yazarlar Birliği bağlamında bir örnek için bkz: Salih, 2002).

Kazakistan da bağımsızlık öncesinden kurulmaya başlayan etno-kültürel nitelikli sivil toplum örgütleri farklı sosyal grupların kültürel kimliklerini ve bağılıklarını korumak, geliştirmek gibi amaçları öncelemişlerdir. Bağımsızlıkla birlikte çok kültürlü bir toplum olmanın belgisi olarak bu sivil toplum örgütleri devletin kurumsal açıdan ve ideolojik netlik açısından tebarüz etmesine bağlı olarak farklılıklar temelinde takip edeceği politikasının belirlenmesinde etkin rol oynadı. Buna bağlı olarak her bir farklılık kümesinin sadece kendi sınırlı imkânları dâhilinde bu faaliyetlerini sürdürmeleri mümkün değildi. Anayasada da belirtildiği gibi devlet ülkede ki her bir etnik kümenin kendi kültürünü koruma ve daha önemlisi geliştirme için gerekli olan imkân ve şartları sağlayacağını taahhüt etmişti. Nazarbayev, “Kazakistan’da çoğunluğu oluşturan Kazak ve Rusların hak ve hukukları yazılıp çizilirde, niye diğer yüzde yirmiyi oluşturmakta olan milletler göz ardı edilir? İşte Kazakistan Halkları Asamblesi bu eksiklikleri telafi etmek üzere kurulmuştur” demektedir (Tokul-Şakuzadulı, 2000: 244–245). Devlet politikası sivil toplum örgütleri nezdinde yansımaları bulan mevcut bu yapılanmaların, devletle ve diğer muadilleriyle olan ilişki ve iletişiminin daha sağlıklı bir zemine oturtulabilmesi için, 1995 yılında çıkan bir kanunla bu sivil toplum örgütlerinin bir çatı altında kurumlaşması çalışmaları başladı. Bunun sonucunda Kazakistan Halkları Asamblesi kuruldu ve Cumhurbaşkanlığına bağlandı. Başkanı cumhurbaşkanı N.S.Nazarbayevdir. 2002 yılında devlet başkanının buyruğuyla asamblenin amacı, işlevi, statüsü, stratejisi belirlendi. Bu kurum devlet başkanının ve hükümetin ülkedeki etnik kümeler konusundaki politikalarının ortaya konulmasında, sorunların belirlenmesi, çözümlenmesi ve yöntemleri konusunda danışmanlık işlevi görmeye başlamıştır. Yani Kazakistan’ın çok-kültürcülük uygulamalarının gerçekleştirilmesinde önemli bir işlev üstlenmiştir (Vurucu, 2008).

Kazakistan Halkları Asamblesi yasasında, amacı, devlet dili ve Kazak kültürünün ana bütünleştirici rolünü pekiştirerek, Kazakistan etnisitelerini Kazakistan vatanseverliği, vatandaşlık ve ruhi-kültürel birlik temelinde birleştirerek “Kazakistanlılığı” yerleştirmek olarak ifade edilmektedir. 2002 yılında Cumhurbaşkanının buyruğuyla “Halklar” adı “Halkı” olarak, “Halkları asamblesi” , “halklarının asamblesi” adları da “halkı asamblesi” , “halkının asamblesi” olarak dönüştürüldü. Bu sadece morfolojik bir değişim olarak

algılanmamalıdır, bu aynı zamanda farklılıkları bütünleştirmeyi hedefleyen süreçlerin, toplumsal değişim alanındaki somut tezahürleridir. 2011 yılının hedeflendiği orta vadeli stratejide de, amaçlar açısından önemli dönüşümler öngörülmektedir. Bunların en önemlileri konumuz açısından, “Kazakistanlılık” kimliğinde bir oйдаşma, yani, Kazakistan vatanseverliğini ve Kazakistanlıların manevi-ruhani ortaklıklarını güçlendirmek; Kazakistan vatanseverliği temelinde bir eğitim sistemi kurmaktır. Bunla birlikte, Kazakistan etnisitelerini devlet dili ile Kazak kültür çevresinde bütünleştirmek, her bir etnisitenin kültürlerini ve dillerini daha da geliştirmek; devlet dilini, Kazakistan’daki her bir etnisitenin mensubu bireylerin, kendi kültürünün ayrılmaz bir parçası haline getirmek. Etnisiteler arasında devlet dilini anlaşma dili haline getirmek bununla birlikte çeşitli perspektiflere sahip çok dilliliği oluşturmak (söz konusu yasaların metinleri için bkz: www.akorda.kz).

Sonuç

Demokrasi, yöneten –yönetilen ilişkisinde tebarüz eden en iyi yönetim biçimi değildir. Sadece şimdilik en iyi yönetim biçimidir. Demokrasi, fonksiyonlarının ve işlerliğinin zaman ve mekâna bağlı olarak değiştiği “sürekliliğe” haiz bir sistemdir. Tözü halkın yönetimidir. Sosyolojik olarak ulusal devlet, millet, milliyetçilik zemininde gelişmekte ve işlevsellik kazanmaktadır. Demokrasinin tecessüm etmesini sağlayan araçlar ise sürekli biçim, işlev ve nitelik değiştirmektedir. Ne eski Yunan sitelerindeki demokrasiyi gerçekleştiren araçlar, yani demokrasinin form ve kurumları, nede on dokuzuncu yüzyıldaki demokrasinin somut görünürlük kazandığı yapı aynıdır. Yirminci yüzyıldaki demokrasinin işlev ve kurumsal yapısı, edimcileri de değişmekte; yirmi birinci yüzyıla girdiğimiz bu zaman diliminde demokrasi tartışmaları da farklı bir platformda sürdürülmektedir. Yirmi birinci yüzyıla kadar, doğrudan temsili, yarı temsili demokrasi geçerliyken bugün katılımcı demokrasi ideal demokrasiye bir adım daha yaklaşan modeldir. Katılımcı demokrasinin temel edimcileri olarak sivil toplum örgütleri merkezi bir konumdadır. Sivil toplum örgütleri millet egemenliğinin tezahür ettiği “varolma” iradelerinin yansıdığı yapısal birimlerdir. Sivil toplum örgütlerinin toplum içindeki işlevselliğinin artması, etkinliğinin güçlenmesi demokrasinin mükemmeliyeti için elzemdir.

Türk dünyasında, Demokrasinin varoluşsal koşullarını sağlayan felsefi ve sosyolojik zemin göz önünde bulundurularak demokratik kurumlar ve ilkeler oluşturulmalıdır. Bu da milleti iradesinin en güçlü ve özgür bir biçimde yansıtılacağı kurum ve mekanizmaların geliştirilmeleriyle mümkündür. Türk dünyası açısından bu sosyolojik ve felsefi zemin göz önünde bulundurularak kendi tarihsel ve toplumsal yapılarına mündemiç bir demokrasi pratiği yaşama

geçirilebilir. Burada önemli olan milletin özgür iradesinin yansıtıldığı koşulların oluşturulabilmesidir. Türk dünyasında demokrasi doğrudan bugünkü bir takım güncel olay ve gelişmeler ışığında demokratik-anti-demokratik gibi yüzeysel değerlendirmelerden ziyade mevcut zeminin millet iradesinin yansıtılmasında ne ölçüde başarılı olup olmadığı ve demokratik kurumların içselleştirilip içselleştirilmediği açısından değerlendirilmelidir. Mesela, Türkmenistan’da “Halk Maslahatı”nın toplumsal ve siyasi işlevi demokratik mekanizmaların işlerliğinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Çünkü Türkmenistan beş büyük ve önemli boydan oluşmaktadır. Kazakistan’da ki “Cüz”, “Ru” gibi güçlü dayanışma odaklarıdır. Bu beş boyun bir araya gelerek devlet idaresinde iradelerinin tecelli etmesi bu Halk Maslahatı aracılığıyla olur. Yani Türkistan’ın bu güçlü cemaat yapısına sahip toplulukları özgür iradelerini yansıtılabildikleri bir mekanizma geliştirmişlerdir ve bu sistem demokrasinin özsel yapısına mündemidir. Batıdaki demokrasi modellerinden ve yaklaşımlarından farklı bir özgün demokrasi tecrübesidir.

Kaynakça

- ARSLANTÜRK, Z. – AMMAN, M. T. (2000). *Sosyoloji*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- AKANBAY, E. (2005). “Cüregi Bir, Tilegi Ortak Bavurlarımızğa”, *Ömir*, Nu: 5, b. 12-17.
- BERİŞ, H. E. (2006). “Teoride Ve Pratikte Demokrasi: Tarihsel Ve Siyasal Gelişim”, *Feodaliteden Küreselleşmeye*, (Editör: Tefik Erdem), Ankara, Lotus.
- DAHL, R. A. (1993). *Demokrasi Ve Eleştirileri*, (Çeviren: Levent Köker), Ankara, Türk Siyasal İlimler Derneği- Türk Demokrasi Vakfı.
- ÖZLEM, D. (2003). *Bilim Felsefesi (Ders Notları)*, İstanbul, İnkılâp Yayınları.
- ĞALİ, A. (2004). “Tarih Köşi Toktamaydı”, *Ömir*, Nu: 4, b. 12–13.
- GÖZLER, K. (1998). “Cumhuriyet Ve Monarşi”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı: 53, Kasım-Aralık 1998.
- HABERMAS, J. (2005). *Öteki Olmak Ötekiyle Yaşamak*, (Çeviren: İlknur Aka), İstanbul, YKY.
- HABERMAS, J. (2002). *Küreselleşme Ve Milli Devletlerin Akibeti*, (Çeviren: Medeni Beyaztaş), İstanbul, Bakış Yayınları.
- HALLOWELL, J. H. (1994). *Demokrasinin Ahlaki Temelleri*, (Çeviren: Tefik Bigat-Sami Denker), Konya, Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- HOCAOĞLU, D. (1995). *Laisizmden Milli Sekülerizme*, Ankara, Selçuk Yayınları.
- HOCAOĞLU, D. (1996). “Ulus-Devlet, Millet Ve Milliyetçilik Üzerine Bir Tahlil”, *Türk Yurdu*, Sayı: 109, Eylül 1996.
- HOCAOĞLU, D. (2002). *Devletçilik Bumerangi*, İstanbul, Ufuk Yayınları.
- HOCAOĞLU, D. (1997). “Sivillik ve Demokrasi”, *Yeni Türkiye*, Yıl, 3, Sayı: 18, Kasım-Aralık 1997, Ankara, s. 106-112.

- KOÇDEMİR, K, (2004). *Milli Devlet Ve Küreselleşme*, İstanbul, Ötüken.
- KÜNKOCAYEV, N, (2004). “Ultralık Katınas: Sayasi Turaktılıktın Kepili” , *Ömir*, Nu: 1(2), b. 10-12.
- NODİA, G. (1998), “Milliyetçilik Ve Demokrasi” , *Türkiye Günlüğü*. Sayı: 50, (Mart-Nisan).
- NİSANBAYEV, A, (2002). “Cahandanu Cane Kazakstannın Ornıktı Damuvı” , Almatı, Bilim.
- POPPER, K, (1994). *Açık Toplum Ve Düşmanları*, 1. Cild, İstanbul, Remzi Kitapevi.
- SALİH, M, (2002). *Yolname: Özgürlük Mücadelesi*, (Aktaran: Mahmut Özbek), İstanbul, Ötüken Neşriyat.
- SARTORİ, G, (1993). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, (Çeviren: T. Karamustafaoğlu-M. Turhan), Ankara, Yetkin Yayınları.
- TOKUL, A.-Şakuzadaulı, N, (2000). *Kutup Yıldızı*, Almatı, Otrrar Kitapevi.
- TATAR, T, (2001), *Siyaset Sosyolojisi*, İstanbul, Turan.
- TOKER Kılınç, N, (2005). “Demokrasinin Varlık Koşulu Olarak Çoğulculuk: Durağanlığa Karşı Dinamizm” , *Sivil Toplum*, 3(9).
- TORUN, Y, (2005). “Tercih Edilebilir Bir Siyasal Sisteme Doğru: Demokrasi Mi, Cumhuriyet Mi” , *Sivil Toplum*. 3(9).
- TOSUN, G. E, (2005). “Birleştirici Demokrasi Devlet – Sivil Toplum İlişkisinin Yeniden Yapılandırılması İçin Bir Analiz” , *Sivil Toplum*. 3 (9) .
- TÜRKÖNE, M, (1997). “Globalleşme, Milliyetçilik, Demokrasi” , *Milli Kültürler Ve Küreselleşme*, Konya, Türk Ocağı Yayınları.
- ÜSTEL, F, (1999). *Yurttaşlık Ve Demokrasi*, Ankara, Dost.
- YAYLA, A, (2001). *Demokrasiyi Koruma Kılavuzu*, Ankara, Liberte.
- VURUCU, İ, (2008). “Sivil Toplum ve Devletin İdeolojik Bir Aygıtı Olarak Kazakistan Halkları Asamblesi” , II. Türk Dünyası Sosyologlar Birliği Kurultayı, Kazakistan, Almatı, Yayınlanmamış Bildiri.
- http://www.akorda.kz/www/akorda_kz.nsf/sections-main?OpenForm&ids=58&id_doc=313E69AFDA7735D462572340019E5D5&lang=kz&L1=L1&L2=L1-12